

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫ» РҚБ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

РОО «НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

THE BULLETIN

OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

3 (415)

MAY – JUNE 2025

ALMATY, NAS RK

EDITOR-IN-CHIEF:

ABYLKASSIMOVA Alma Yesimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Center for the Development of Pedagogical Education, Head of the Department of Methods of Teaching Mathematics, Physics and Computer Science at Abai KazNPU (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SEMBIEVA Lyazzat Myktybekovna, Doctor of Economics, Professor of the Eurasian National University (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

EDITORIAL BOARD:

RICHELLE Marynowski, PhD in Education, Professor, Faculty of Education, University of Lethbridge, (Alberta, Canada), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

SHISHOV Sergey Evgenievich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education, Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Karaganda University named after E.A. Buketov (Karaganda, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-Chief of the journal “Standards and Monitoring in Education” (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

BULATBAEVA Kulzhanat Nurymzhanovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

PETR Hájek, PhD, Unicorn University, Associate Professor, Department of Finance, (Czech Republic), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

JUMAN Jappar, Doctor of Economics, Professor, Honorary Academician of NAS RK, Honored Worker of Kazakhstan, Director of the Center for International Applied Research Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan) <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

LUKYANENKO Irina Grigorievna, Doctor of Economics, Professor, Head of Department of the National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv, Ukraine), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

YESIMZHANOVA Saira Rafihevna, Doctor of Economics, Professor of the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty).

The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *«publication of the results of new achievements in the field of fundamental sciences»*

Periodicity: 6 times a year.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2025

БАС РЕДАКТОР:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры, Абай атындағы ҚазҰПУ математика, физика және информатиканы оқыту әдістемесі кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СЕМБИЕВА Ләззат Мықтыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

РИШЕЛЬ Мариновски, білім беру саласындағы PhD, Летбридж университеті педагогика факультетінің профессоры, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К.Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің кәсіби білім беру педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ӘБІЛДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар мен мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БОЛАТБАЕВА Күлжанат Нұрымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ү. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, Юникорн университеті, Қаржы департаментінің қауымдастырылған профессоры (Чех Республикасы), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖҰМАН Жаппар, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, ҚР ҰҒА құрметті академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Халықаралық қолданбалы зерттеулер орталығының директоры (Алматы, Қазақстан). <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЬЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилянская академия» ұлттық университеті кафедрасының меңгерушісі (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихқызы, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы РҚБ-нің Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.).

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген № 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Такырыптық бағыты: *«іргелі ғылым салалары бойынша жаңа жетістіктердің нәтижелерін жариялау»*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ, 2025

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования, заведующая кафедрой методики преподавания математики, физики и информатики КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СЕМБИЕВА Ляззат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

РИШЕЛЬ Мариновски, PhD в области образования, профессор факультета педагогики Летбриджского университета, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А. Букетова (Караганда, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, университет Юникорн, ассоциированный профессор Департамента финансов, (Чешская Республика), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖУМАН Жаппар, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель Казахстана, почетный академик НАН РК, директор Центра Международных прикладных исследований Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан) <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЬЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

«Вестник РОО «Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № 16895-Ж, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: «публикация результатов новых достижений в области фундаментальных наук».

Периодичность: 6 раз в год.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан», 2025

CONTENTS

PEDAGOGY

A. Abdrassilov, Y. KuandykPHOTOGRAMMETRY TECHNOLOGIES IN DEVELOPING STUDENTS
SPATIAL THINKING IN ART SCULPTURE EDUCATION.....17**E. Abdrashova, Z. Kobeyeva, Zh.Kemelbekova**ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INFLUENCE ON THE PROFESSIONAL
AND METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE COMPUTER
SCIENCE TEACHERS.....33**A.M. Abdykhalykova, B.H. Kussanova, A. Daurenkyzy**MEDIA LITERACY THROUGH CRITICAL READING IN ENGLISH
LANGUAGE TEACHING.....48**A. Abylkassymova, N. Zhumabay, A. Umiralkhanov, L. Zhumalieva**DIGITAL TECHNOLOGIES AS THE BASIS FOR EFFECTIVE EDUCATION
IN THE “SCHOOL – PEDAGOGICAL UNIVERSITY” COMPLEX.....63**K.N. Arinova**FORMATION OF DIGITAL COMPETENCIES OF FUTURE SPECIAL
EDUCATORS IN THE CONTEXT OF DIGCOMPEDU.....86**A.A. Isaeva, S.V. Ananyeva, L.N. Demchenko**RESEARCH COMPETENCE WHEN WORKING WITH THE TEXT OF THE
STORY OF K. PAUSTOVSKY «KARABUGAZ».....104**G.Z. Iskakova, E. Teleuova**KAZAKH SOCIETY THROUGH THE PRISM OF THE WORKS
OF MÄSHHÜR ZHÜSIP KÖPEEV.....118**A.E. Karymsakova, G.M. Abildinova, Zh.S. Kazhiakparova**THE IMPACT OF USING THE «NIMBLE FINGERS» ELECTRONIC
APPLICATION ON THE DEVELOPMENT OF GRAPHOMOTOR SKILLS
IN PRESCHOOLERS.....133**Sh.U. Laiskhanov, Zh. Nurmagambetuly, B. Gönençgil**THE CURRENT STATE AND POSSIBILITIES OF USING SPACE
IMAGERY IN SCHOOL GEOGRAPHY.....146**S. Myrzaliyeva, S. Mizanbekov, E. Lomova**SUBJECT - LANGUAGE INTEGRATION AS A TOOL FOR THE
FORMATION OF PLURILINGUAL COMPETENCE OF STUDENTS.....162

N.B. Nabi, R.S. Rakhmetova

THE ROLE OF ARTICULATION IN DEVELOPING STUDENTS
SPEECH CULTURE.....179

A. Nuradinova

DEVELOPING GLOBAL COMPETENCIES IN THE MULTILINGUAL
ENVIRONMENT OF KAZAKHSTAN'S HIGHER EDUCATION.....202

G. Ozharova, Sh. Akbayeva

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE INTEGRATION OF SPECIALIZED
DESIGN DISCIPLINES INTO ART AND PEDAGOGICAL EDUCATION
IN FINLAND AND KAZAKHSTAN.....221

B.D. Orazov, Zh. Sydykova, E. Tasbolat

METHODOLOGICAL FEATURES OF THE ORGANIZATION OF
LABORATORY WORK ON VIRTUAL PROGRAMS FOR FUTURE
PHYSICS TEACHERS.....237

T.M. Sadykov, G.T. Kokibasova, Z.O. Unerbaeva

THE FEATURES OF THE APPLICATION OF THE CASE STUDY
METHOD IN CHEMISTRY AND BIOLOGY LESSONS.....253

L.E. Sapartayeva

PEDAGOGICAL POSSIBILITIES OF USING THE WORKS
OF KAZAKH POETS AND ZHYRAU.....269

K. Temirkhanova, B. Baimukhanbetov, G. Myshbayeva

DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND COMMUNICATION SKILLS
OF TEACHERS OF FUTURE PRESCHOOL ORGANIZATIONS.....281

U. Tuyakova, A. Orynbekova, L. Alekeshova

FORMATION OF EMOTIONAL AND SOCIAL INTELLIGENCE OF FUTURE
TEACHERS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF UNIVERSITIES.....300

G.Sh. Shaikhislamova, K.A. Avsydykova, O. Zengin

THE READINESS OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO FORMATION
PROFESSIONAL COMPETENCIES AT THE UNIVERSITY.....315

G. Shubayeva, T. Bersugirova, R. Baimukhamet

FEATURES OF HEALTHCARE COMPETENCIES OF CHILDREN
WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS.....335

ECONOMICS

A.M. Abdullaev, M.B. Kadyrova, A.A. Kuralbaev THE IMPACT OF MODERNIZATION OF LOCAL GOVERNMENT ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS.....	349
S. Aldeshova, A. Kazhmukhametova, K. Utepkaliyeva ORGANIZATION OF AUDIT OF RAILWAY FREIGHT BUSINESS PROCESSES IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION.....	371
A. Akhmetov, L. Omarbakiyev, E. Aynabekov EFFECTIVE RISK MANAGEMENT MODEL FOR SMALL BUSINESS LENDING IN KAZAKHSTAN: INTERNATIONAL PRACTICES.....	391
N.S. Dosmaganbetov, A.A. Alshanskaya, E.K. Zhakupov VISION OF THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL CLUSTERS IN THE REGIONS OF KAZAKHSTAN: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE.....	408
Zh. Yerzhanova, A. Dossanova, A. Tapalova PROVIDING THE AGRICULTURAL MARKET WITH YOUNG SPECIALISTS: PROBLEMS AND SOLUTIONS.....	426
R.A. Yesbergen, N.M. Sherimova, A. Azimkhan THE PROBLEM OF POVERTY IN KAZAKHSTAN AND MEASURES TO REDUCE IT.....	439
A. Yesmurzayeva, A. Kozhakhmetova, A. Anarkhan RENEWABLE ENERGY SOURCES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: CASE STUDY ANALYSIS AND DEVELOPMENT PROSPECTS.....	453
Y.B. Zhangazinov, N.E. Yermek, L.I. Kusainova IMPROVEMENT OF THE HEALTHCARE HUMAN RESOURCE MANAGEMENT SYSTEM IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: PROBLEMS, PROSPECTS, AND SOLUTIONS.....	472
G.M. Zhiyenbayeva, A.M. Berzhanova, F.K. Mukhambetkalieva DIGITAL TRANSFORMATION OF ENTERPRISES AND ITS IMPACT ON THE DEMAND FOR NEW PROFESSIONS IN THE WEST KAZAKHSTAN REGION.....	489
J. Juman, A.V. Khamzayeva, Zhai Xuan COOPERATION BETWEEN CHINA, RUSSIA AND CENTRAL ASIAN COUNTRIES IN THE NATURAL GAS SECTOR.....	509

B.M. Zhurynov, A.F. Tsekhovoy

ANALYSIS OF MODELS AND METHODS OF PROJECT
MANAGEMENT IN LARGE ORGANIZATIONS
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....525

M.A. Kanabekova, L.A. Medukhanova., S.N. Abieva

WAYS TO INCREASE THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS
OF KAZAKHSTAN'S ECONOMY.....537

M. Konyrbekov, A.B. Bekmukhametova, K.S. Daurenbekova

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE FINANCIAL
TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF FINANCIAL MARKET
DIGITALIZATION.....553

G.Y. Maulenkulova, A.M. Appazova, A.A. Mutaliyeva

IMPROVING TAXATION OF PRIVATE INVESTORS IN THE STOCK
MARKET OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....568

A.O. Syzdykova

COMPARISON OF METHODS USED TO DETERMINE THE
BRAND VALUE OF AN ENTERPRISE.....589

Hongge Jia, G.J. Tayauova, N. Ketenci

OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT
OF ENTREPRENEURIAL STRUCTURES IN THE AGRO-INDUSTRIAL
SECTOR OF KAZAKHSTAN.....602

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

А.И. Абдрасилов, Е. Қуандық

КӨРКЕМ МҮСІНДІК БІЛІМ БЕРУДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ КЕҢІСТІКТІК
ОЙЛАУЫН ДАМУДАҒЫ ФОТОГРАММЕТРИЯ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ.....17

Э.Т. Абдрашова, З.С. Кобеева, Ж.С. Кемельбекова

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА
МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНЕ
ӘСЕРІ.....33

А.М. Абдыхалыкова, Б.Х. Құсанова, А. Дәуренқызы

АҒЫЛШЫН ТІЛІН СЫНИ ОҚУ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДАҒЫ МЕДИА
САУАТТЫЛЫҚ.....48

А.Е. Әбілқасымова, Н. Жұмабай, А.Н. Умиралханов, Л.Д. Жумалиева

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР «МЕКТЕП – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ» КЕШЕНІНДЕ ТИІМДІ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗІ
РЕТІНДЕ.....63

К.Н. Аринова

DIGCOMPEDU КОНТЕКСТІНДЕ БОЛАШАҚ АРНАЙЫ ПЕДАГОГТАРДЫҢ
ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....86

А.А. Исаева, С.В. Ананьева, Л.Н. Демченко

К. ПАУСТОВСКИЙДІҢ «ҚАРАБҰҒАЗ» ПОВЕСІНІҢ МӘТІНІМЕН
ЖҰМЫС ІСТЕУ КЕЗІНДЕГІ ЗЕРТТЕУ ҚҰЗЫРЕТІ.....104

Ғ.З. Искакова, Э.Т. Телеуова

ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫ МӘШҰР ЖҮСІП КӨПЕЕВ ШЫҒАРМАЛАРЫ
ПРИЗМАСЫ АРҚЫЛЫ.....118

А.Е. Карымсакова, Г.М. Абильдинова, Ж.С. Кажиякпарова

«ЕПТІ САУСАҚТАР» ЭЛЕКТРОНДЫ ҚОСЫМШАСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ
МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ГРАФОМОТОРЛЫҚ
ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДАҒЫ ӘСЕРІ.....133

Ш.У. Лайсханов, Ж. Нұрмағамбетұлы, В. Gönençgil

МЕКТЕП ГЕОГРАФИЯСЫНДА ҒАРЫШТЫҚ ТҮСІРІЛІМДЕРДІ
ПАЙДАЛАНУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ.....146

С. Мырзалиева, С. Мизанбеков, Е. Ломова.

ПӘНДІК-ТІЛДІК ИНТЕГРАЦИЯ СТУДЕНТТЕРДІҢ КӨПТІЛДІЛІК
ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ.....162

Н.Б. Нәби, Р.С. Рахметова

ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ДАМУДА
Артикуляцияның алатын рөлі.....179

А. Нұрадинова

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ КӨПТІЛДІ
ОРТАДА ЖАҒАНДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТЕРДІ ДАМУ.....202

Г.М. Ожарова, Ш.А. Ақбаева

ФИНЛЯНДИЯ МЕН ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨРКЕМ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
БІЛІМ ЖҮЙЕСІНІҢ ДИЗАЙН САЛАСЫНДАҒЫ АРНАЙЫ ПӘНДЕРДІ
ИНТЕГРАЦИЯЛАУДЫҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУЫ.....221

Б.Д. Оразов, Ж.К. Сыдыкова, Е.Б. Тасболат

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА МОЛЕКУЛАЛЫҚ
ФИЗИКАДАН ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ
ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕМЕСІ.....237

Т.М. Садыков, Г.Т. Кокибасова, З.О. Унербаева

ХИМИЯ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА CASE-STUDY ӘДІСІН
ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....253

Л. Сапартаева

ҚАЗАҚ АҚЫН-ЖЫРАУЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫН
ПАЙДАЛАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ.....269

К.Ш. Темирханова, Б. Баймуханбетов, Г.М. Мышбаева

БОЛАШАҚ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ҒЫЛЫМИ
КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ.....281

У.Ж. Туякова, А.С. Орынбекова, Л.Б. Алекешова

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ БОЛАШАҚ
ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК
ИНТЕЛЛЕКТІСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....300

Г.Ш. Шайхисламова, К.А. Авсыдыкова, О. Зенгин

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК
ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА
ДАЙЫНДЫҒЫ.....315

Ғ. Шубаева, Т. Берсүгірова, Р. Баймухамет

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ
САҚТАУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....335

ЭКОНОМИКА

- А.М. Абдуллаев, М.Б. Қадырова, А.А. Құралбаев**
ЖЕРГІЛІКТІ БАСҚАРУДЫ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ӨНІРЛЕРДІҢ
ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІ.....549
- С. Альдешова, А. Кажмухаметова, К. Утепкалиева**
ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ТЕМІРЖОЛ ЖҮК
ТАСЫМАЛЫ БИЗНЕС-ПРОЦЕСТЕРІНІҢ АУДИТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ...371
- А. Ахметов, Л. Омарбакиев, Е. Айнабеков**
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШАҒЫН БИЗНЕСКЕ НЕСИЕ БЕРУ ҮШІН
ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУДЫҢ ТИІМДІ МОДЕЛІ: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ТӘЖІРИБЕ.....391
- Н.С. Досмаганбетов, А.А. Альшанская, Е.К. Жакупов**
ҚАЗАҚСТАН ӨНІРЛЕРІНДЕ АУМАҚТЫҚ КЛАСТЕРЛЕРДІ ДАМУ
ПАЙЫМЫ: ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ.....408
- Ж. Ержанова, А. Досанова, А. Тапалова**
АГРАРЛЫҚ НАРЫҚТЫ ЖАС МАМАНДАРМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ШЕШІМДЕРІ.....426
- Р.Ә. Есберген, Н.М. Шеримова, А. Азимхан**
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КЕДЕЙЛІК МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ОНЫ ТӨМЕНДЕТУ
ШАРАЛАРЫ.....439
- А. Есмұрзаева, А. Қожахметова, А. Анархан**
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАҢАРТЫЛАТЫН ЭНЕРГИЯ
КӨЗДЕРІ: КЕЙС-ТАЛДАУ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.....453
- Е.Б. Жангазинов, Н.Е. Ермек, Л.И. Кусаинова**
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ
ЖҮЙЕСІНІҢ КАДРЛЫҚ РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУ:
МӘСЕЛЕЛЕР, ПЕРСПЕКТИВАЛАР ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ.....472
- Г.М. Жиенбаева, А.М. Бержанова, Ф.К. Мухамбеткалиева**
БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ӨНІРІНДЕГІ КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ ЦИФРЛЫҚ
ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ЖАҢА МАМАНДЫҚТАРҒА ДЕГЕН
СҰРАНЫСҚА ӘСЕРІ.....489
- Ж. Жұман, Ә.У. Хамзаева, Чжай Сюань**
ҚЫТАЙ, РЕСЕЙ ЖӘНЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІ АРАСЫНДАҒЫ
ТАБИҒИ ГАЗ СЕКТОРЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ.....509

Б.М. Жұрынов, А.Ф. Цеховой

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ІРІ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ
ЖОБАЛАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ ҮЛГІЛЕРІ МЕН ӘДІСТЕРІН
ТАЛДАУ.....525

М.А. Қанабекова, Л.А. Медуханова, С.Н. Абиева

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ
ТАРТЫМДЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....525

М.Ж. Қонырбеков, А.Б. Бекмухаметова, Қ.С. Дауренбекова

ҚАРЖЫ НАРЫҒЫНЫҢ ЦИФРАНДЫРЫЛУЫ ЖАҒДАЙЫНДА
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚАРЖЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ
ДАМУЫН ТАЛДАУ.....541

Г.Е. Мауленкулова, А.М. Аппазова, А.А. Муталиева

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚОР НАРЫҒЫНДА ЖЕКЕ
ИНВЕСТИТОРЛАРҒА САЛЫҚ САЛУДЫ ЖЕТІЛДІРУ.....556

А.О. Сыздықова

КӘСІПОРЫННЫҢ БРЕНД ҚҰНЫН БАҒАЛАУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН
ӘДІСТЕРДІ САЛЫСТЫРУ.....577

Цзя Хунгэ, Г.Ж. Таяуова, Н. Кетенджи

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІПТІК САЛАСЫНДАҒЫ
КӘСІПКЕРЛІК ҚҰРЫЛЫМДАРДЫ ДАМУЫ МҮМКІНДІКТЕРІ.....590

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

А.И. Абдрасилов, Е. Куандык

ТЕХНОЛОГИИ ФОТОГРАММЕТРИИ В РАЗВИТИИ
ПРОСТРАНСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ
ОБУЧЕНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СКУЛЬПТУРЕ.....17

Э.Т. Абдрашова, З.С. Кобеева, Ж.С. Кемельбекова

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ВЛИЯНИЕ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНО-
МЕТОДИЧЕСКУЮ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
ИНФОРМАТИКИ.....33

А.М. Абдыхалыкова, Б.Х. Кусанова, А. Дауренкызы

МЕДИАГРАМОТНОСТЬ ЧЕРЕЗ КРИТИЧЕСКОЕ ЧТЕНИЕ В
ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....48

А.Е. Абылкасымова, Н. Жумабай, А.Н. Умиралханов, Л.Д. Жумалиева

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ОСНОВА ЭФФЕКТИВНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ В КОМПЛЕКСЕ «ШКОЛА – ПЕДАГОГИЧЕС.....63

К.Н. Аринова

ФОРМИРОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ
СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В КОНТЕКСТЕ DIGCOMPEDU.....86

А.А. Исаева, С.В. Ананьева, Л.Н. Демченко

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ ПРИ РАБОТЕ С ТЕКСТОМ
ПОВЕСТИ К. ПАУСТОВСКОГО «КАРАБУГАЗ».....104

Г.З. Исакова, Э.Т. Телеуова

КАЗАХСКОЕ ОБЩЕСТВО СКВОЗЬ ПРИЗМУ ПРОИЗВЕДЕНИЙ
МАШХУР ЖУСУПА КОПЕЕВА.....118

А.Е. Карымсакова, Г.М. Абильдинова, Ж.С. Кажиякпарова

ВЛИЯНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО ПРИЛОЖЕНИЯ «ЛОВКИЕ
ПАЛЬЧИКИ» НА РАЗВИТИЕ ГРАФОМОТОРНЫХ НАВЫКОВ
У ДОШКОЛЬНИКОВ.....133

Ш.У. Лайсханов, Ж. Нурмагамбетулы, В. Gönençgil

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
КОСМИЧЕСКИХ СНИМКОВ В ШКОЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ.....146

С. Мырзалиева, С. Мизанбеков, Е. Ломова

ПРЕДМЕТНО-ЯЗЫКОВАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ
ФОРМИРОВАНИЯ ПЛЮРИЛИНГВАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ
ОБУЧАЮЩИХСЯ.....162

Н.Б. Наби, Р.С. Рахметова

РОЛЬ АРТИКУЛЯЦИИ В РАЗВИТИИ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ

УЧАЩИХСЯ.....179

А. Нурадинова

РАЗВИТИЕ ГЛОБАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ПОЛИЯЗЫЧНОЙ

СРЕДЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА.....202

Г.М. Ожарова, Ш.А. Акбаева

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ИНТЕГРАЦИИ СПЕЦИАЛЬНЫХ

ДИСЦИПЛИН СФЕРЫ ДИЗАЙНА В ХУДОЖЕСТВЕННО-

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ФИНЛЯНДИИ

И КАЗАХСТАНА.....221

Б.Д. Оразов, Ж.К. Сыдыкова, Е.Б. Тасболат

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ ВИРТУАЛЬНЫХ

ЛАБОРАТОРНЫХ РАБОТ ПО МОЛЕКУЛЯРНОЙ ФИЗИКЕ

В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗАХ.....237

Т.М. Садыков, Г.Т. Кокибасова, З.О. Унербаева

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДА CASE-STUDY НА УРОКАХ

ХИМИИ И БИОЛОГИИ.....263

Л. Сапартаева

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

ПРОИЗВЕДЕНИЙ КАЗАХСКИХ ПОЭТОВ И ЖЫРАУ.....269

К.Ш. Темирханова, Б. Баймуханбетов, Г.М. Мышбаева

РАЗВИТИЕ НАУЧНЫХ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ

ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.....281

У.Ж. Туякова, А.С. Орынбекова, Л.Б. Алекешова

ФОРМИРОВАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО И СОЦИАЛЬНОГО

ИНТЕЛЛЕКТА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ

ПРОЦЕССЕ ВУЗОВ.....300

Г.Ш. Шайхисламова, К.А. Авсыдыкова, О. Зенгин

ГОТОВНОСТЬ К ФОРМИРОВАНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ

КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ В ВУЗЕ.....315

Г. Шубаева, Т. Берсугирова, Р. Баймухамет

ОСОБЕННОСТИ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ДЕТЕЙ

С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ.....335

ЭКОНОМИКА

- А.М. Абдуллаев, М.Б. Кадырова, А.А. Куралбаев**
ВЛИЯНИЕ МОДЕРНИЗАЦИИ МЕСТНОГО УПРАВЛЕНИЯ НА
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ.....349
- С. Альдешова, А. Кажмухаметова, К. Утепкалиева**
ОРГАНИЗАЦИЯ АУДИТА БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫХ
ГРУЗОВЫХ ПЕРЕВОЗОК В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ
ТРАНСФОРМАЦИИ.....371
- А. Ахметов, Л. Омарбакиев, Е. Айнабеков**
ЭФФЕКТИВНАЯ МОДЕЛЬ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ПРИ
КРЕДИТОВАНИИ МАЛОГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ:
МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА.....391
- Н.С. Досмаганбетов, А.А. Альшанская, Е.К. Жакупов**
ВИДЕНИЕ РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ КЛАСТЕРОВ В РЕГИОНАХ
КАЗАХСТАНА: ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ.....408
- Ж. Ержанова, А. Досанова, А. Тапалова**
ОБЕСПЕЧЕНИЕ АГРАРНОГО РЫНКА МОЛОДЫМИ СПЕЦИАЛИСТАМИ:
ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ.....426
- Р. Есберген, Н.М. Шеримова, А. Азимхан**
ПРОБЛЕМА БЕДНОСТИ В КАЗАХСТАНЕ И МЕРЫ ПО ЕЕ
СНИЖЕНИЮ.....439
- А. Есмурзаева, А. Кожаметова, А. Анархан**
ВОЗОБНОВЛЯЕМЫЕ ИСТОЧНИКИ ЭНЕРГИИ В РК: АНАЛИЗ КЕЙСОВ
И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ.....453
- Е.Б. Жангазинов, Н.Е. Ермек, Л.И. Кусаинова**
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КАДРОВЫМИ
РЕСУРСАМИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН:
ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ.....472
- Г.М. Жиенбаева, А.М. Бержанова, Ф.К. Мухамбеткалиева**
ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ
НА СПРОС НА НОВЫЕ ПРОФЕССИИ В ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКОМ
РЕГИОНЕ.....489
- Ж. Жуман, А.В. Хамзаева, Чжай Сюань**
СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ КИТАЕМ, РОССИЕЙ И СТРАНАМИ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В СЕКТОРЕ ПРИРОДНОГО ГАЗА.....509

Б.М. Журынов, А.Ф. Цеховой

АНАЛИЗ МОДЕЛЕЙ И МЕТОДОВ ПРОЕКТНОГО УПРАВЛЕНИЯ
В КРУПНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....252

М.А. Канабекова, Л.А. Медуханова, С.Н. Абиева

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ
ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНАМ.....537

М. Конырбеков, А.Б. Бекмухаметова, К.С. Дауренбекова

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ФИНАНСОВЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО
РЫНКА.....553

Г.Е. Мауленкулова, А.М. Аппазова, А.А. Муталиева

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ЧАСТНЫХ
ИНВЕСТОРОВ НА ФОНДОВОМ РЫНКЕ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН.....568

А.О. Сыздыкова

СРАВНЕНИЕ МЕТОДОВ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ ПРИ ОЦЕНКЕ СТОИМОСТИ
БРЕНДА ПРЕДПРИЯТИЯ.....589

Цзя Хунгэ, Г.Ж. Таяуова, Н. Кетенджи

ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ СТРУКТУР В
АГРОПРОМЫШЛЕННОЙ ОТРАСЛИ КАЗАХСТАНА.....602

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 1991-3494
Volume 3. Number 415 (2025), 300–314

<https://doi.org/10.32014/2025.2518-1467.966>

UDC 37.013.77

© U. Tuyakova¹, A. Orynbekova², L. Alekeshova³, 2025.

¹ Aktobe Regional University named after K. Zhubanov, Aktobe, Kazakhstan;

² Shakarim University, Semey, Kazakhstan;

³ Atyrau University named after H. Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan.

E-mail: ainur-samatovna@mail.ru

FORMATION OF EMOTIONAL AND SOCIAL INTELLIGENCE OF FUTURE TEACHERS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF UNIVERSITIES

U. Tuyakova¹ — PhD, senior teacher of Aktobe Regional University named after K. Zhubanov, Aktobe, Kazakhstan,

E-mail: tuyakova1970@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9235-2366>;

A. Orynbekova — PhD, senior teacher of Shakarim University, Semey, Kazakhstan,

E-mail: ainur-samatovna@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2156-1793>;

L. Alekeshova — Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor of Atyrau University named after H. Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan,

E-mail: lyazzat.bisenbaevna@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9521-7445>.

Abstract. Special attention is paid to the formation of professionally significant characteristics of future pedagogical specialists in the educational process of higher education at the present stage. Modern research shows that one of the professionally significant characteristics influencing the professional development of a person in the educational process of a university is the level of emotional and social intelligence, which allows effectively solving problems arising in the process of interpersonal interaction. These types of intelligence are usually considered within the framework of general problems of the theory of intelligence, but in the process of vocational education, the aspect of the formation and development of intelligence remains underdeveloped. In scientific research of the last decade, emotional and social intelligence is considered as a factor determining the success of the implementation of professional functions of a teacher. The main goal of this study is to analyze the level of emotional competence of future social educators before and after training to improve it. The result of the study is a comparative analysis of the statistics of the experimental group on several aspects: emotional awareness, the ability to manage emotions, self-motivation, sympathy, recognition of emotions. For each of the above aspects, a significant increase in the indicators of all participants was revealed. The results are important for further study of the concept of emotional intelligence and its

role in building the learning process. Statistics can serve as a convincing confirmation of the need to increase the level of emotional competence of future social educators.

Keywords: emotional intelligence, social intelligence, emotional competence, empathy, emotion recognition, emotion management

© У.Ж. Туякова¹, А.С. Орынбекова², Л.Б. Алексешова³, 2025.

¹Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан;

²Шәкәрім университеті, Семей, Қазақстан;

³Х. Досмухамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан.

E-mail: ainur-samatovna@mail.ru

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕЛЛЕКТІСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

У.Ж. Туякова — PhD, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің аға оқытушысы, Ақтөбе, Қазақстан,

E-mail: tuyakova1970@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9235-2366>;

А.С. Орынбекова — PhD, Шәкәрім университетінің аға оқытушысы, Семей, Қазақстан,

E-mail: ainur-samatovna@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2156-1793>;

Л.Б. Алексешова — педагогика ғылымдарының кандидаты, Х. Досмухамедов атындағы Атырау университетінің доценті, Атырау, Қазақстан,

E-mail: lyazzat.bisenbaevna@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9521-7445>.

Аннотация. Мақалада қазіргі кезеңдегі жоғары мектептің білім беру процесінде болашақ педагог мамандардың кәсіби маңызды сипаттамаларының қалыптасуына ерекше назар аударылады. ЖОО-да оқу процесі жеке тұлғаның кәсіби қалыптасу кезеңдерінің бірі, онда жаңа әлеуметтік рөл, теориялық білім, практикалық дағдылар жүйесі игеріліп, болашақ кәсіби қызметке деген көзқарас қалыптасады. Заманауи зерттеулер ЖОО-да білім беру процесінде тұлғаның кәсіби қалыптасуына әсер ететін кәсіби маңызды сипаттамалардың бірі тұлғааралық өзара әрекеттік процесінде туындайтын мәселелерді тиімді шешуге мүмкіндік беретін эмоционалдық және әлеуметтік интеллект деңгейі болып табылатындығын көрсетеді. Бұл интеллект түрлері әдетте, интеллект теориясының жалпы мәселелері аясында қарастырылады, бірақ кәсіптік білім беру процесінде интеллекттің қалыптасуы мен даму аспектісі жеткілікті түрде дамымаған күйінде қалады. Соңғы онжылдықтағы ғылыми зерттеулерде эмоционалдық және әлеуметтік интеллект педагогтің кәсіби функцияларын жүзеге асырудың сәттілігін анықтайтын фактор ретінде қарастырылады. Бұл зерттеудің негізгі мақсаты болашақ педагогтердің эмоционалдық құзыреттілік деңгейін, оны арттыру бойынша тренингке дейін және одан кейін талдау болып табылады. Тренинг өткізу үшін Н. Холлдың әдістемесі тандалды. Зерттеудің нәтижесі эксперименттік топтың статистикасын бірнеше аспектілер бойынша салыстырмалы талдау болып табылады: эмоционалды хабардарлық, эмоцияны басқару қабілеті, өзін-өзі ынталандыру, эмпатия, эмоцияны тану. Аталған

аспектілердің әрқайсысы бойынша барлық қатысушылардың көрсеткіштерінің айтарлықтай өсуі анықталды. Алынған нәтижелер эмоционалдық интеллект ұғымын және оның оқу процесін құрудағы рөлін одан әрі зерттеу үшін маңызды. Статистикалық деректер болашақ педагогтердің эмоционалдық құзыреттілік деңгейін арттыру қажеттілігін сенімді растау ретінде қызмет ете алады.

Түйін сөздер: эмоционалдық интеллект, әлеуметтік интеллект, эмоционалдық құзыреттілік, эмпатия, эмоцияларды тану, эмоцияларды басқару

© У.Ж. Туякова¹, А.С. Орынбекова², Л.Б. Алекешова³, 2025.

¹Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова,
Актобе, Казахстан;

²Университет Шакарима, Семей, Казахстан;

³Атырауский университет им. Х. Досмухамедова, Атырау, Казахстан.
E-mail: ainur-samatovna@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО И СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ВУЗОВ

У.Ж. Туякова — PhD, старший преподаватель Актюбинского регионального университета имени К. Жубанова, Актобе, Казахстан,
E-mail: tuyakova1970@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9235-2366>;

А.С. Орынбекова — PhD, старший преподаватель университета Шакарима, Семей, Казахстан,
E-mail: ainur-samatovna@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2156-1793>;

Л.Б. Алекешова — кандидат педагогических наук, доцент Атырауского университета имени Х. Досмухамедова, Атырау, Казахстан,
E-mail: lyazzat.bisenbaevna@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9521-7445>.

Аннотация. Особое внимание в статье уделяется формированию профессионально значимых характеристик будущих педагогических специалистов в образовательном процессе высшей школы на современном этапе. Учебный процесс в вузе является одним из этапов профессионального становления личности, на котором осваивается новая социальная роль, система теоретических знаний, практических навыков, формируется отношение к будущей профессиональной деятельности. Современные исследования показывают, что одной из профессионально значимых характеристик, влияющих на профессиональное становление личности в образовательном процессе вуза, является уровень эмоционального и социального интеллекта, позволяющий эффективно решать проблемы, возникающие в процессе межличностного взаимодействия. Эти типы интеллекта обычно рассматриваются в рамках общих проблем теории интеллекта, но в процессе профессионального образования аспект формирования и развития интеллекта остается недостаточно развитым. В научных исследованиях последнего десятилетия эмоциональный и социальный интеллект рассматривается как фактор, определяющий успешность реализации профессиональных функций педагога. Основной целью данного исследования является анализ уровня эмоциональной компетентности

будущих педагогов до и после тренинга по ее повышению. Для проведения тренинга была выбрана методика Н. Холла. Результатом исследования является сравнительный анализ статистики экспериментальной группы по нескольким аспектам: эмоциональная осведомленность, способность управлять эмоциями, самомотивация, сочувствие, распознавание эмоций. По каждому из перечисленных аспектов выявлено значительное увеличение показателей всех участников. Полученные результаты важны для дальнейшего изучения понятия эмоционального интеллекта и его роли в построении процесса обучения. Статистические данные могут служить убедительным подтверждением необходимости повышения уровня эмоциональной компетентности будущих педагогов.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, социальный интеллект, эмоциональная компетентность, эмпатия, распознавание эмоций, управление эмоциями

Кіріспе. Білім беру процесінің сапасын арттыру мәселесі әрқашан маңызды әрі өзекті. Көптеген жылдар бойы осы саланың мамандары негізінен білім беру бағдарламаларын әзірлеуді, педагогтің біліктілік деңгейін және оның білім беру процесін дұрыс құру қабілетін зерттеді. Бұл жағдайда педагогтің эмоционалдық, әлеуметтік интеллектісі көбінесе жеке сипаттама ретінде ескерілмеді. Таңқаларлық емес, өйткені психологиядағы «эмоционалдық интеллект» ұғымы әлеуметтік интеллекттің құрамдас бөлігі ретінде қарастырылып, салыстырмалы түрде жақында зерттелді. Терминнің салыстырмалы тұрғыда жақын арада пайда болуына қарамастан, мамандар ол сипаттайтын тұжырымдаманың маңыздылығын тез бағалады (Schoeps, et al., 2019). Ең алдымен, эмоционалдық интеллект көптеген дағдылар мен іскерліктерді қамтитынын атап өткен жөн. Оның ішінде, эмоцияларды түсіну, қабылдау, білдіру, жіктеу, реттеу және басқару қабілетін бөліп көрсету керек. Кейбір зерттеушілер 4 деңгейді қамтитын эмоционалдық интеллекттің иерархиялық моделін (Palomera, et al., 2008) ұсынды:

- 1) өзін және басқа адамдарды эмоционалды қабылдау;
- 2) эмоционалды интеграция (эмоцияларды когнитивті ойлаудың негізі ретінде пайдалану);
- 3) эмоцияларды түсіну (эмоциялардың неліктен және қалай пайда болатынын анықтау);
- 4) эмоцияларды басқару (өзін-өзі бақылау, өз сезімдерін түсіну және өсуге ашықтық).

Әлеуметтік салада жұмыс істейтін адамдарға эмоционалдық интеллекттің жоғары деңгейі қажет екені белгілі. Басқа адамдардың сезімдері мен эмоцияларын, эмпатия мен қолдау қабілеттерін, басқалардың эмоционалдық жағдайын кедергісіз басқаруды түсінбестен және бағаламай, сәтті қарым-қатынас жасау мүмкін емес (Larina, 2016).

Оқу процесін құру барысында эмоционалдық құзыреттілік әсіресе маңызды. Оқушылар мен студенттердің тұлғасы мектептерде, жоғары оқу орындарында

және басқа оқу орындарында оқу барысында қалыптасады. Үйлесімді және саналы қоғам құру үшін білім беру процесінде эмоционалдық интеллект құруды және дамытуды бастау қажет. Бұған эмоционалдық құзыреттіліктің жоғары деңгейі бар педагог ғана ықпал ете алады (Poulou, 2017).

Сонымен қатар, кейбір зерттеулер эмоционалдық интеллекттің жоғары деңгейі сабақ барысында жақсы тәртіпке ықпал ететіндігін анықтады. Бұл дегеніміз, студенттер білімді жақсы меңгереді және оқытушының оқу сабақтарына көбірек қызығушылық танытады, бұл әрине топтың жоғары үлгеріміне ықпал етеді (Di Fabio, et al., 2016).

Зерттеу материалдары мен әдістері. Біз зерттелінушілердің эмоционалдық интеллект деңгейін анықтау үшін ең танымал әдістердің бірі – Н. Холл тестін таңдап алдық (Iyın, 2001). Н. Холлдың эмоционалдық интеллект деңгейін анықтауға арналған әдістемесіндегі негізгі шкалаларды ескере отырып, эмоционалдық интеллекттің интегралды деңгейі келесі сандық көрсеткіштермен анықталды:

- 70 және одан жоғары балл – жоғары деңгей;
- 40-69 балл – орташа деңгей;
- 39 және одан аз балл – төмен деңгей.

Әдістеменің кілті:

- «эмоционалды хабардарлық» шкаласы - 1, 2, 4, 17, 19, 25 пунктар;
- өз эмоциясын басқару» шкаласы - 3, 7, 8, 10, 18, 30 пунктар;
- «өзін - өзі ынталандыру» шкаласы - 5, 6, 13, 14, 16, 22 пунктар;
- «эмпатия» шкаласы - 9, 11, 20, 21, 23, 28 пунктар;
- «басқа адамдардың сезімдерін тану» шкаласы - 12, 15, 24, 26, 27, 29 пунктар.

Сонымен қатар эмоционалдық интеллект деңгейін арттыруға арналған тренингтің тақырыптық блоктарын көрсететін графикалық модель құрастырылды. Эмоционалдық интеллектті дамыту бойынша тренинг ұйымдастырылды (Mayer, et al., 1995). Ол төрт тақырыптық блоктан тұрды:

- 1) эмоцияны тану;
- 2) ойлауға эмоционалды ықпал ету;
- 3) басқа адамдардың эмоционалды жағдайын түсіну және қабылдау;
- 4) өзінің және басқалардың эмоцияларын бақылау.

Зерттелінушілердің эмоционалдық интеллектісін статистикалық тұрғыдан мәнділігін анықтау үшін Пирсонның χ^2 (хи - квадрат) критерийін пайдаландық.

Зерттеу нәтижелері мен оларды талқылау. Жоғары оқу орындары оқытушылары мен білім алушыларының эмоционалдық интеллект деңгейінің маңыздылығын зерттеу білім беру процесінің сапасын жақсарту үшін өте қажет. Бүгінгі таңда осы тақырып бойынша көптеген ғылыми жұмыстар жазылғанына қарамастан, көптеген мәселелер жеткілікті түрде ашылмаған (Mrofu, et al., 2006). Біздің зерттеуіміздің жаңалығы оқытушылар арасында эмоционалдық интеллект деңгейін жақсарту бойынша тренингтер өткізудің тиімділігін анықтау болып табылады. Сонымен қатар, зерттеу барысында

алынған статистикалық мәліметтер арқылы эмоционалдық құзыреттілік деңгейіне әсер ететін факторларға қатысты қорытынды жасау ұсынылады. Бұл жұмыстың негізгі мақсаты – оны арттыру бойынша тренинг өткізгеннен кейін педагогтердің эмоционалдық интеллект деңгейінің өзгеруін анықтау.

Осы зерттеудің міндеттері:

1) тестілеудің көмегімен жоғары оқу орнының болашақ педагогтерінің эмоционалдық интеллект деңгейін айқындау;

2) эмоционалдық интеллект деңгейін арттыру бойынша эксперименттік топқа тренинг өткізу;

3) нәтижелерді жақсартудағы айырмашылықтарды анықтау мақсатында экспериментке қатысушыларды қайта тестілеуді жүргізу.

Жоғарыда қойылған міндеттерді жүзеге асыру үшін зерттеуге болашақ педагогтердің эмоционалдық интеллект деңгейін анықтау бойынша экспериментті жүргізуге Қазақстандық екі университеттің студенттер тобы Шәкәрім университетінің 32 студенті және Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің педагогика және білім берудегі менеджмент факультетінің 23 студенті қатысты.

Қазіргі уақытта шетелдік зерттеушілер эмоционалдық интеллекті зерттеудің ең танымал үш тәсілін анықтайды, олардың көпшілігі белгілі бір дәрежеде қазіргі заманғы зерттеулерге негізделеді. Үш тәсілдің бірі біздің зерттеу аямызды толықтырып, анықтайтыны – эмоционалдық-әлеуметтік интеллект. Бұл Р. Бар-Он тұжырымдамасы, онда эмоционалдық интеллект басқа адамдармен оңтайлы әрекеттесуді қамтамасыз ететін эмоционалдық және әлеуметтік құзыреттіліктер, қабілеттер мен білімдер жиынтығы, сонымен қатар қиындықтарды жеңе білу әртүрлі өмірлік жағдайлармен күрес ретінде анықталады (Bar-On, 2006). Автор эмоционалдық интеллектті әлеуметтік бейімделудің ең күшті факторларының бірі ретінде қарастырады.

Жыл сайын эмоционалдық интеллекттің маңыздылығын зерттеуде мамандардың саны артып келеді. Олардың зерттеулері педагогтің эмоционалдық құзыреттілігі ұғымын жұмыс процесін сәтті құру қабілетімен біріктіріледі (Petrides, et al., 2016). Мысалы, эмоционалдық интеллекттің сабақтағы тәртіпті сәтті басқарумен байланысы «The relationship between teachers' emotional intelligence and classroom discipline management» (Valente, et al., 2019). жұмысында зерттеледі. Авторлар жасаған тұжырымдар оқытушының дамыған эмоционалдық интеллектісі педагогтің оқу пәнін басқарудағы тиімділігі туралы оң түсінігіне ықпал ететіндігін көрсетеді. Эмоционалды қабылдау және білдіру дағдыларын көрсететін оқытушы студенттердің эмоционалдық күйлерін оңай қабылдайды, олардың мінез-құлқын анықтайды және бейімдейді. Осылайша, оқытушы студенттердің демотивацияланғанын түсінсе, сабақтағы белсенділікті өзгертеді.

Келесі зерттеу, «The relationship between emotional intelligence ability and teacher efficacy» (Valente, et al., 2020) оқытушының эмоционалдық құзыреттілігі мен оның тиімділігі арасындағы байланысты ашады, осы екі ұғымды

педагогтің негізгі сипаттамалары деп атайды. Жұмыс авторлары оқыту — бұл оқытушы мен студент арасындағы тұлғааралық қарым-қатынастың сапасын оңтайландыру туралы сезімталдық пен білімді қажет ететін айтарлықтай эмоционалды жүктемені тудыратын әрекет деп санайды. Бұл оқытушының эмоционалды интеллектісін дамытудың маңыздылығын тағы да ерекше атап көрсетеді.

Зерттеуде педагогтің тиімділігі олардың студенттерді академиялық жұмысқа тарту қабілетінде, тіпті проблемалы немесе немқұрайлы болуы мүмкін екендігі айтылған (Valente, et al., 2020). Осыған ұқсас тақырыпты тағы бір зерттеудің авторлары қозғаған – «Emotional intelligence and job performance oh high school female teachers» (Latif, et al., 2017). Олар эмоционалды интеллект, басқа дағдылар мен атрибуттардан басқа, әлеуетті еңбек өнімділігінің маңызды көрсеткіші екенін анықтады.

Бұдан да басқа зерттеулер педагогтердің эмоционалды интеллектісін дамуы олардың күйзеліске жол бермейтінін анықтады (Larina, 2016). Бұл дегеніміз, университетте жоғары жұмыс өтілі бар оқытушылар өздерін және студенттерін жақсы түсініп, үйлесімді қарым-қатынас орнатып, білім беру процесін тиімді құра алады (Mérida-López, et al., 2017).

Әрине, эмоционалды интеллектті дамыту жалпы әр бір тұлға үшін де маңызды. Ғалымдар адамның миындағы эмоционалды реакциялар ақыл-ойдан қарағанда жылдам алда екенін анықтады, сондықтан олардың эмоционалды күйлерін түсіну және дұрыс түсіндіру өте маңызды. Бұл адамға дұрыс шешім қабылдауға, өзін-өзі тануға және жағымсыз факторлардың әсерін азайтуға көмектеседі (Sangeetha, 2017). Сонымен қатар, адам өзінің эмоционалды реакцияларын қабылдау басқалардың ойлары мен әрекеттерін жақсы түсінуге ықпал етеді. Эмоционалды интеллект деңгейі жоғары адам басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас пен үйлесімді қарым-қатынас орната алады (Edannur, 2010).

Сонымен, эмоционалды және әлеуметтік интеллект – бұл мінез-құлық пен қарым-қатынасты болжауда сыртқы белгілерге негізделген адамның психикалық қасиеттерін, процестері мен күйлерін кең түсінуде көрінетін әлеуметтік өзара әрекеттесу тәжірибесіне негізделген көп компонентті қабілет. Ол әлеуметтік өзара әрекеттесудің сәттілігін анықтайтын жеке, интеллектуалды, коммуникативті және мінез-құлық белгілерінің кешеніне негізделген: басқа адамдармен байланыс орнату және қолдау, басқа адамдарға әсер ету, бірлескен қызметті қамтамасыз ету.

Эмоционалды интеллект ұғымы көптеген аспектілерді қамтитындықтан, зерттеуімізде қолданған сауалнама оны әр түрлі жағынан бағалайды. Н. Холлдың тесті келесі бөлімдерден тұрады:

- 1) эмоционалды хабардарлық деңгейін анықтау;
- 2) өз эмоцияларын басқара білу;
- 3) өзін-өзі ынталандыру дәрежесі;
- 4) эмпатия деңгейі;

5) Басқа адамдардың сезімдерін тану.

Эмоционалдық интеллект деңгейін анықтауға Н. Холлдың 30 сұрақтан тұратын тесті, олар қандай-да бір түрде зерттелінушілердің өмірінің аспектілерін көрсетеді. Әр мәлімдемеге қарама-қарсы жауап бағасына сәйкес келетін санды қою керек:

- а) толық келіспеймін (-3 балл);
- б) негізінен келіспеймін (-2 балл);
- в) ішінара келіспеймін (-1 балл);
- г) ішінара келісемін (+1 балл);
- д) негізінен келісемін (+2 балл);
- е) толық келісемін (+3 балл).

Әрбір тест шкаласын бағалау нәтижелері ұпайларды қосу арқылы анықталады. Ұпайлардың оң сомасы неғұрлым көп болса, эмоционалдық интеллекттің белгілі бір көрінісі соғұрлым айқын болады.

Зерттелінушілердің эмоционалдық интеллектісін статистикалық тұрғыдан мәнділігін анықтау үшін Пирсонның χ^2 (хи - квадрат) критерийін пайдаландық.

Зерттеудің бастапқы кезеңінде, тренингке дейін Н. Холлдың эмоционалдық интеллект деңгейін анықтауға арналған тесті арқылы болашақ педагогтердің эмоционалдық интеллектісінің қалыптасу деңгейінің көрсеткіштері мен анықтаушы нәтижелері 1-кестеде көрсетілді.

Кесте – 1. Тренингке дейінгі бес аспектідегі эксперименттік топтың эмоционалдық интеллект деңгейін зерттеу нәтижелері

Шкалалар	Орта есеппен алған баллдар			Төмен		Орта		Жоғары	
	7 және одан аз балл	8-13 балл	14 және одан жоғары балл	7 және одан аз балл		8-13 балл		14 және одан жоғары балл	
				n	%	n	%	n	%
«эмоционалды хабардарлық» шкаласы	6	2	18	34	50,8	24	35,8	9	13,4
«өз эмоциясын басқару» шкаласы	7	8	14	25	37,4	31	46,2	11	16,4
«өзін-өзі ынталан дыру» шкаласы	5	9	15	29	43,3	24	35,8	14	20,9
«эмпатия» шкаласы	6	13	16	32	47,8	23	34,3	12	17,9
«басқа адамдардың сезімдерін тану» шкаласы	5	11	15	24	35,8	26	38,8	17	25,4
				Орташа арифметикалық өлшем					
Интегралды деңгей:	29	53	78	99	43,3	26	38,8	12	17,9

Сауалнама жүргізілгеннен кейін зерттелінушілер арасында эмоционалдық интеллектті дамыту бойынша тренинг ұйымдастырылды (Mayer, et al., 1995). Ол төрт тақырыптық блоктан тұрды (1-сурет):

- 1) эмоцияны тану;

- 2) ойлауға эмоционалды ықпал ету;
- 3) басқа адамдардың эмоционалды жағдайын түсіну және қабылдау;
- 4) өзінің және басқалардың эмоцияларын бақылау.

Сурет – 1. Эмоционалдык интеллект деңгейін арттыруға арналған тренингтің тақырыптық блоктарын көрсететін графикалық модель

Суретте көрсетілгендей тренингті құрайтын тақырыптық блоктар, ең алдымен, эмоционалды-интеллектуалды мінез-құлық туралы хабардар болуға және өз эмоцияларын түсінуге, басқа адамдардың эмоционалды жағдайын басқаруға және табысты қарым-қатынасқа қажетті қабілеттерді дамытуға бағытталған.

Эмоцияларды тануға бағытталған жаттығулардың бірінші блогында жұмыс істей отырып, тренингке қатысушылар алдымен эмоцияларына, содан кейін басқа адамдардың эмоционалды күйлеріне сапалық және сандық баға беруді үйренеді.

Тренингтің екінші бөлімі «Ойлауға эмоционалды ықпал ету» тақырыбын ашуға бағытталған. Қатысушыларға белгілі бір эмоционалды күйлермен бірге жүретін физикалық сезімдердің жиілігін бағалау ұсынылады. Мысалы, ауыз бен көздің кең ашылуы таңдануды білдіреді, ал денеде салқындық сезімі көңілсіздік туралы белгі беретінін және т. б.

Үшінші тақырыптық блок — «Эмоцияларды түсіну» - теориялық және практикалық бөліктерден тұрады. Теориялық бөлім негізгі эмоционалды күйлерді сипаттаудан басталады: қорқыныш, қуаныш, қайғы, жиіркеніш, ашу және таңдану. Әр эмоцияның сипаттамасы бет бұлшықеттерінің экспрессиясының қарқындылығының үш деңгейінің схемалық иллюстрациясымен бірге жүреді. Сонымен қатар, жиынтық кестеде әдетте сипатталған әрбір эмоцияның көрінісімен байланысты себептер, типтік физикалық көріністер мен ойлар сипатталған.

Теориямен танысқаннан кейін тренингке қатысушыларға «Эмоцияларды түсіну» блогының практикалық бөлігін орындау ұсынылады. Зерттелінушілер өздерінің тәжірибесіне сүйене отырып, сол кестені толтыру сұралады. Кестеде эмоционалды жағдайлардың себептері, белгілі бір эмоциялардың әсерінен мінез-құлық пен ойлаудың өзгеруі туралы сұрақтар келтірілген.

Жұмыстың осы кезеңінде «эмоционалды линза» немесе «эмоционалды сүзгі» ұғымы енгізіледі. Эмоционалды линза қатысушыларға оқиғаларды қандай да бір жолмен бағалауға мәжбүр етеді. Бұл ұғым тренингке қатысушылардың жеке тәжірибесіндегі жағдайлар негізінде пысықталады. Әр адам қанағаттанарлықсыз аяқталған әріптесімен, досымен, отбасы мүшесімен, студентпен, басшымен, бейтаныс адаммен және т.б. болған жанжалды талдауы керек. Осыдан кейін қатысушылар әңгімелесушінің эмоционалды линзаларын, ойлары мен әрекеттерін, қарым-қатынастың тез және ұзақ мерзімді нәтижелерін сипаттауы керек. Практикалық бөлімнің соңында қақтығыстың идеалды нәтижесін модельдеу және жанжал жағдайына қатысушылар үшін эмоционалды линзалардың өзгеруін тұжырымдау қажет.

Тренингтің қорытынды блогы «Эмоцияларды басқару» тақырыбына арналған. Бұл бөліктің негізгі міндеті – қатысушылардың өздерінде және сұхбаттасушысында белгілі бір эмоциялар тудыру қабілетін дамыту. Қажетті жағдайды тудыру үшін сын есімдермен сипатталған төрт эмоцияның тізімі ұсынылады. Жетекші сұрақтар арқылы адам шынымен сипатталған эмоционалды жағдайды бастан өткерген жағдайға түсуі керек. Мысалы, тренингке қатысушы оны осы күйге не әкелгенін еске түсіріп, оның сезімдерін, дыбыстық және визуалды бейнелерін сипаттап, жағдайды егжей-тегжейлі айтып беруі керек.

Тренингтің соңғы тапсырмасы серіктестің эмоционалды жағдайын басқаруға үйретуге бағытталған. Мұны істеу үшін қатысушы алдыңғы тренинг блогында сипатталған нақты жанжалды жағдайды пайдалануы керек. Қатысушылар эмоционалды күйін өзгерту және жанжалды жағдайдың қолайлы нәтижесін қалыптастыру үшін қарсыласымен қалай әрекет ету керектігін ойластыруы керек.

Эксперименттік топ тренингтен өткеннен кейін зерттелінушілер арасында оның өзгеруін анықтау мақсатында эмоционалдық интеллект деңгейін анықтау үшін тағы да тест өткізілді (кесте 2, сурет 2).

Сауалнамалар мен эксперименттер жүргізілгеннен кейін екі айдан кейін қатысушы студенттерге бірнеше сұрақтарға жауап беру ұсынылды. Сауалнаманың мақсаты эмоционалдық құзыреттілік деңгейінің жоғарылауы студенттердің оқу процесіне, тәртібі мен үлгеріміне, сондай-ақ студенттердің қоршаған ортамен (достары, курстастары, туыстары және т.б.) қарым-қатынасына әсер еткенін тексеру болды.

Сауалнамада 7 сұрақ болды:

1. Тренингтен өткеннен кейін білім беру процесінің сапасы өзгерді ме?
2. Тренингтен өткеннен кейін сабақтарда тәртіп жақсарды ма?

3. Тренингтен өткеннен кейін студенттермен және әріптестермен қарым-қатынас жақсарды ма?
4. Тренингтен өткеннен кейін оқытушылық қызмет қызықты бола бастады ма?
5. Тренингтен өткеннен кейін эмоцияларыңызды жақсы түсінесіз бе?
6. Тренингтен өткеннен кейін студенттерді жақсы түсінесіз бе?
7. Тренингтен өткеннен кейін жанжалды жағдайлар болды ма?

Кесте – 2. Тренингтен кейінгі бес аспектідегі эксперименттік топтың эмоционалдық интеллект деңгейін зерттеу нәтижелері

Шкалалар	Орта есеппен алған баллдар			Төмен		Орта		Жоғары	
	7 және одан аз балл	8-13 балл	14 және одан жоғары балл	7 және одан аз балл		8-13 балл		14 және одан жоғары балл	
				n	%	n	%	n	%
«Эмоционалды хабар дарлық» шкаласы	7	13	21	5	7,46	10	14,93	52	77,61
«Өз эмоциясын басқару» шкаласы	7	12	18	8	11,94	16	23,88	43	64,18
«Өзін-өзі ынталан дыру» шкаласы	6	12	19	6	8,96	20	29,85	41	61,19
«Эмпатия» шкаласы	7	13	19	7	10,45	11	16,42	49	73,13
«Басқа адамдардың сезімдерін тану» шкаласы	6	13	20	4	5,97	15	22,39	48	71,64
Интегралды деңгей:	33	63	97	Орташа арифметикалық өлшем					
				6,00	8,96	14,40	21,49	46,60	69,55

Біз эксперимент тобындағы зерттелінушілердің эмоционалдық интеллектісінің қалыптасу деңгейі жоғарылайды деген болжамды тексереміз.

Ол үшін зерттелінушілердің эмоционалдық интеллектісін статистикалық тұрғыдан мәнділігін анықтау үшін Пирсонның χ^2 (хи - квадрат) критерийін қолданамыз.

Бастапқы болжам H_0 - эксперимент тобындағы зерттелінушілердің эмоционалдық интеллектісінің қалыптасу деңгейі жоғарыламайды. Ал балама болжам H_1 - эксперимент тобындағы зерттелінушілердің эмоционалдық интеллектісінің қалыптасу деңгейі жоғарылайды.

$$\chi^2 \text{ - критеріімен } \chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(f_i^I - f_i^{II})^2}{(f_i^I + f_i^{II})} \text{ формуласы бойынша есептейміз.}$$

мұнда f_i^I және f_i^{II} - салыстырылып отырған таңдамалардың жиіліктері, 3-кестеде, 2-суретте).

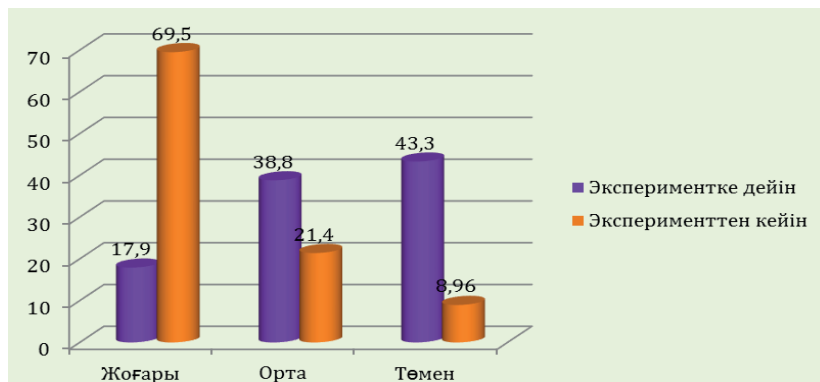
Берілген $q = 0,05$ мәнділік деңгейі мен еркіндік дәреже саны $v = k - 1 = 3 - 1 = 2$ арқылы арнайы кестеден $\chi_{0.05}^2(2) = 5,99$ критикалық мәнін анықтаймыз.

$\chi^2 > \chi_{0.05}^2$ болғандықтан ($58,04039 > 5,99$) H_0 болжамы қабылданбайды. Сондықтан H_1 эксперимент тобындағы зерттелінушілердің эмоционалдық интеллектісінің қалыптасу деңгейі жоғарылайды деген болжамы қабылданады.

Осы тұрғыдан алғанда эксперимент тобына ұсынылған эмоционалдық интеллектіні қалыптастырушы «Эмоционалды интеллект деңгейін арттыруға арналған тренингтің тақырыптық блоктарын көрсететін графикалық модельді» пайдаланғаннан соң, зерттелінушілердің эмоционалдық интеллектісінің қалыптасу деңгейі жоғарылады деген қорытындыға келдік. Жоғары деңгейі 17,9%-дан 69,55%-ға жоғарылап, керісінше төменгі деңгейі 43,3%-дан 8,96%-ға төмендеген (кесте 3, сурет 2).

Кесте – 3. Зерттелінушілердің эмоционалдық интеллектісінің қалыптасу деңгейін экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі сандық және сапалық талдау

Деңгей	Экспери- ментке дейін	Экспе- рименттен кейін	$(f_i^I - f_i^{II})^2$	$(f_i^I + f_i^{II})$	$\frac{(f_i^I - f_i^{II})^2}{(f_i^I + f_i^{II})}$	χ^2
Жоғары	17,9	69,55	388,09	37,1	10,4606469	58,04039
Орта	38,8	21,49	739,84	66,6	11,10870871	
Төмен	43,3	8,96	219,04	59,2	3,7	

Сурет – 2. Эксперимент тобындағы зерттелінушілердің эмоционалдық интеллектісінің қалыптасу деңгейін экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі сандық және сапалық көрсеткіші

Суреттен және кестеден көріп отырғанымыздай, эмоционалдық интеллект деңгейін арттыру бойынша өткізілген тренинг айтарлықтай нәтиже берді. Эксперименттік топтың барлық қатысушылары бірінші сауалнамаға қарағанда жақсы нәтиже көрсетті.

Сонымен қатар, алынған сауалнама нәтижелері оларды басқа көзқараспен талдауға мүмкіндік берді. Мақсат эмоционалдық интеллект деңгейіне жыныс, жас және бұрынғы эмоционалдық құзыреттілік тәжірибесі сияқты көрсеткіштердің әсер ететіндігін анықтау болды (Cabello, et al., 2016).

Нәтижелер білім беру процесінің сапасы жақсы жаққа өзгергенін көрсетті. Студенттер өздерінің эмоционалдық реакциялары мен басқа адамдардың эмоционалдық күйлерін жақсырақ түсіне бастағандықтан, басқалармен қарым-қатынас деңгейін арттырды. Сабақтардағы тәртіп жақсарды, соның арқасында студенттердің үлгерімі артты. Экспериментке қатысушылар тұлғааралық қақтығыстарды ең басында шешуді үйренді, бұл олардың күрделі мәселелерге айналуына жол бермеді.

Зерттеу барысында талдау үшін көптеген маңызды мәліметтер алынды. Ең алдымен, тренинг өткізу студенттердің эмоционалдық құзыреттілік деңгейін жақсартқаны анықталды. Эмоционалдық интеллекттің зерттелген аспектілерінің әрқайсысы үшін (эмоционалды хабардарлық, эмоцияларды басқару қабілеті, өзін-өзі ынталандыру және эмпатия қабілеті, өзінің және басқалардың эмоцияларын дұрыс тану қабілеті) барлық қатысушылар алғашқы сауалнамамен салыстырғанда жақсы нәтиже көрсетті. Нәтижесінде, басқалармен қарым-қатынас сапасы өсті, топтарда микроклимат жақсарды және нәтижесінде студенттердің орташа үлгерімі өсті.

Зерттеулерде (Valente, et al., 2019) педагогтердің эмоционалдық интеллект деңгейі мен сабақ барысында тәртіп арасындағы байланысты қарастыра отырып, авторлар ұқсас нәтижелерді анықтаған әріптестерінің зерттеулері туралы айтады. Әр түрлі жыныстағы 559 орта мектеп мұғалімдерінен тұратын эксперименттік топтың сауалнамасы әйелдердің эмоционалдық құзыреттіліктің әр түрлі аспектілерінде жоғары нәтиже көрсеткенін анықтады. Дәл осындай жалпы мәліметтер эмоционалдық интеллект пен оқытушының тиімділігі арасындағы байланысты зерттейтін зерттеуде де алынғаны дәлел (Valente, et al., 2020). Әйел оқытушылар эмоционалдық интеллекттің барлық зерттелген аспектілеріне, атап айтқанда эмоцияларды түсіну және қабылдау, эмоционалды күйлерді білдіру және жіктеу, эмоцияларды басқару және реттеу қабілеттеріне жақсы нәтиже көрсетті (Latif, et al., 2017).

Зерттеу барысында алынған нәтижелер жоғары мектептің білім беру процесінде оқытушының эмоционалдық интеллектісінің қалыптасуын одан әрі зерттеуде маңызды рөл атқаруы мүмкін. Ұсынылған статистиканы болашақ зерттеулер үшін пайдалануға болады.

Сонымен қатар, қатысушылар арасында эмоционалдық интеллект деңгейін арттыру үшін тренинг өткізу тұжырымдамасы нәтиже берді. Бұл дегеніміз, мұндай іс-шараларды оқу орындарының қызметкерлері үшін жетілдіру, дамыту және ұйымдастыру қажет (Pugazhenthii, 2018).

Қорытынды. Зерттеу барысында бірнеше мақсат пен міндеттер қойылды, олардың әрқайсысы толық ашылды. Зерттеу жоғары оқу орны студенттерінің эмоционалдық интеллект деңгейін анықтауға, алынған нәтижелерді талдауға, эмоционалдық құзыреттілік деңгейін арттыруға ықпал ететін оқыту тренингін өткізуге, прогрессивті айырмашылықтарды анықтау мақсатында тестілеуді қайталауға және нәтижені 2 айдан кейін жүргізілген сауалнамамен бекітуге бағытталған. Нәтижелер экспериментке қатысуға

ұсынылған зерттелінушілердің эмоционалдық интеллектісі орташа деңгейде екенін көрсетті. Оқыту тренингін өткізгеннен кейін эксперименттік топ қатысушылары сол тестілеуде жақсы нәтиже көрсетті: зерттелетін аспектіге байланысты оң жауаптар 17,9%-дан 69,55%-ға жоғарылап, керісінше төменгі деңгейі 43,3%-дан 8,96%-ға төмендегені байқалды.

Эксперименттік топтың барлық қатысушылары оқу процесінің сапасы артқанын, сондай ақ өздерінің эмоционалды жағдайлары мен басқа адамдардың реакцияларын жақсы түсіне бастағанын атап өтті.

Бұл нәтижелер білім беру саласындағы эмоционалдық интеллектті одан әрі зерттеу үшін маңызды. Оларды еңбек психологиясы мен педагогикада қолдануға болады.

References

- Bar-On R. The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence (ESI). *Psychothema*. — 2006. — Vol. 18. — P. 13-25. (in English)
- Cabello R., Sorrel M.A., Fernández-Pinto I., Extremera N., Fernández-Berrocá P. Age and gender differences in ability emotional intelligence in adults: A cross-sectional study. *Developmental psychology*. — 2016. — T. 52. — №. 9. — P. 1486. <https://doi.org/10.1037/dev0000191> (in English)
- Di Fabio A., Saklofske D.H., Tremblay P.F. Psychometric properties of the Italian trait emotional intelligence questionnaire (I-TEIQue). *Personality and Individual Differences*. — 2016. — T. 96. — P. 198-201. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.03.009> (in English)
- Edannur S. Emotional intelligence of teacher educators. *International Journal of Educational Sciences*. — 2010. — T. 2. — №. 2. — C. 115-121. <https://doi.org/10.1080/09751122.2010.1188998> (in English)
- Ilyin E. I. Emotions and feelings. — St. Petersburg: Peter, — 2001. — P. 633-634 (in English)
- Latif H., Majoka M.I., Khan M.I. Emotional intelligence and job performance of high school female teachers. *Pakistan Journal of Psychological Research*. — 2017. — T. 32. — №. 2 (in English)
- Mayer J. D., Salovey P. Emotional intelligence and the construction and regulation of feelings. *Applied and preventive psychology*. — 1995. — T. 4. — №. 3. — P. 197-208. [https://doi.org/10.1016/S0962-1849\(05\)80058-7](https://doi.org/10.1016/S0962-1849(05)80058-7) (in English)
- Mérida-López S., Extremera N. Emotional intelligence and teacher burnout: A systematic review. *International Journal of Educational Research*. — 2017. — T. 85. — P. 121-130. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2017.07.006> (in English)
- Mpofu E., Bracken B.A., van de Vijver F.J., Saklofske D.H. Teaching about intelligence, concept formation, and emotional intelligence. *Internationalizing the teaching of psychology*. IAP, Charlotte. — 2017. — P. 281-295.
- Bar-On R. The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence (ESI). *Psychothema*. — 2006. — Vol. 18. — P. 13-25 (in English)
- Palomera R, Fernández-Berrocá P, Brackett M.A. Emotional intelligence as a basic competency in pre-service teacher training: some evidence. *Electron J Res Educ Psych* — T. 6. — №. 2. — 2008. — P. 437-454 (in English)
- Petrides K.V., Siegling A.B., Saklofske D.H. Theory and measurement of trait emotional intelligence. *The Wiley handbook of personality assessment*. — 2016. — P. 90-103 (in English)
- Poulou M.S. An examination of the relationship among teachers' perceptions of social-emotional learning, teaching efficacy, teacher-student interactions, and students' behavioral difficulties. *International Journal of School & Educational Psychology*. — 2017. — T. 5. — №. 2. — P. 126-136. <https://doi.org/10.1080/21683603.2016.1203851> (in English)
- Pugazhenth P., Srinivasan P. Impact of teaching efficiency through emotional intelligence on the performance of B. ed teacher trainees. *Global Journal for Research Analysis. Education*. — 2018. — T. 7. — №. 5. — P. 396-397 (in English)
- Sangeetha N. A study on factors influencing emotional intelligence of teachers of management

education in Coimbatore city. International Journal of Advanced Research. — 2017. — T. 5. — №. 3. — P. 1490-1500 (in English)

Schoeps K, Tamarit A, Barrera U, Barrón R.G. Effects of emotional skills training to prevent burnout syndrome in schoolteachers. *Ansiedad y Estrés*. — 2019. — T. 25. — №. 1. — P. 7-13. <https://doi.org/10.1016/j.anyes.2019.01.002> (in English)

Valente S., Monteiro A.P., Lourenco A.A. The relationship between teachers' emotional intelligence and classroom discipline management. *Psychology in the Schools*. — 2019. — T. 56. — №. 5. — P. 741-750. <https://doi.org/10.1002/pits.22218> (in English)

Valente S., Veiga-Branco A., Rebelo H., Lourenço A.A., Cristóvão A.M. The relationship between emotional intelligence ability and teacher efficacy. — 2020. — 3(8). — P. 916-923 (in English)

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Директор отдела издания научных журналов НАН РК *А. Ботанқызы*

Редакторы: *Д.С. Аленов, Ж.Ш. Әден*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадыранова*

Подписано в печать 20.06.2025.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

46,0 п.л. Тираж 300. Заказ 3.